

УДК [336.5:330.354](4+477)

*Н. А. Дехтяр, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”,
І. М. Боярко, канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”,
О. В. Дейнека, канд. екон. наук, ст. викладач кафедри фінансів
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

ОЦІНКА ВПЛИВУ ЗМІНИ ОБСЯГУ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

У статті проведено оцінку впливу зміни обсягу державних видатків на економічне зростання в розрізі країн-членів Європейського Союзу та України.

Ключові слова: державні видатки, економічне зростання, бюджетна політика.

Постановка проблеми. Подолання наслідків світової фінансової кризи зумовлює посилення наукового інтересу до теоретичних та практичних аспектів обґрунтування пріоритетних напрямів державного фінансування соціально-економічного розвитку, які базуються на класичних концепціях теорії державних фінансів. Важливим завданням при цьому є виявлення законів та закономірностей у встановленні взаємозв'язку між державними витратами та бажаними темпами економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження ролі державних витрат та визначення необхідності їх зростання присвячено наукові дослідження таких відомих економістів, як: Дж. М. Кейнс [4], А. Штеффле, К. Рау, А. Маршалл, А. Вагнер, Р. Масгрейв [3]. Серед сучасних науковців, що працюють над даною проблематикою, доцільно виділити І. Луніна [6], Р. Нігматуліна [7], К. Павлюка [10], Ю. Пасічника [11], С. Юрія [1], науковими інтересами яких є дослідження сутності, складу і тенденцій розвитку державних витрат. Разом з тим у науковій періодиці недостатньо висвітлено проблему впливу державних витрат на забезпечення економічного зростання, що є основним критерієм ефективної реалізації бюджетної політики країни.

Метою статті є встановлення взаємозв'язку між зміною обсягів державних видатків та економічним зростанням держави у розрізі країн-членів Європейського Союзу та України.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід функціонування економічних систем засвідчує необхідність активної участі держави в управлінні господарськими процесами з метою забезпечення їх ефективності. Це обумовлює важливість розгляду закономірностей формування, становлення та розвитку механізму взаємодії держави і ринку, суттєвим аспектом якого є виявлення

оптимальних пропорцій співіснування державного та приватного секторів економіки.

Дослідження еволюції поглядів представників економічних шкіл на вплив держави на економічні процеси дозволило зробити висновок, що державні видатки є одним із вагомих фіскальних інструментів впливу на рівень макроекономічних показників розвитку країни. Важливим питанням даної проблематики є встановлення направленості впливу державних видатків на економічне зростання. Загальноприйнятим відправним положенням є те, що державні видатки сприяють досягненню мети економічного зростання. Однак, на думку більшості науковців, не існує однонаправленого вектора їх взаємозв'язку. Так, темпи економічного зростання країни можуть впливати на визначення обсягів і структури державних видатків, а соціально-економічний розвиток країни, в свою чергу, залежить від рівня ефективності формування та використання державних коштів.

Зарубіжними та вітчизняними науковцями пропонуються різні підходи побудови моделей оптимізації державних видатків з урахуванням цільових параметрів економічного зростання. Емпіричне дослідження проблеми впливу державних видатків на економічне зростання ґрунтується, в основному, на системі обліку і аналізу, згідно з якою зростання визначається зміною розмірів капіталу у формі матеріальних активів, трудових ресурсів, технологій і ефективністю використання ресурсів. Якщо державні видатки сприяють інтенсивному використанню зазначених складових, то очікується позитивний вплив на економічне зростання.

У дослідженнях, що проводяться вченими МВФ, подібний вплив моделюється з позиції зв'язку державних видатків капітального характеру та системи показників економічного зростання. При цьому статистично підтверджено, що у складі капітальних видатків найбільший вплив здійснюють видатки, спрямовані в розвиток

освіти та інші напрямки соціальної сфери. Крім того, поточні продуктивні видатки (видатки в соціальній сфері і безпосередня допомога приватному сектору) також позитивно впливають на економічне зростання.

У свою чергу, російські вчені А. Ілларіонов та Н. Півоварова для виявлення взаємозв'язку між державними видатками і економічним зростанням пропонують методику обчислення оптимального розміру держави (під яким вони розуміють питому вагу державних витрат у ВВП), що дозволяє досягти найвищих темпів економічного зростання. У 2002 р. ними був розрахований оптимальний на той час розмір держави, який забезпечуватиме максимізацію темпів економічного зростання в Росії (18–21 % зростання ВВП у середньому на рік) та критичний рівень розміру держави (36–38 %), при перевищенні якого стійке економічне зростання призупиниться [2].

На думку Р. Нігматуліна, темп економічного зростання є функцією багатьох змінних факторів. Темпи економічного зростання більшою мірою, крім державних видатків, визначаються внутрішнім попитом, на який можна впливати шляхом підвищення частки оплати праці у ВВП до рівня 60 % та забезпечення рівномірності її розподілу серед населення [7].

А. Даниленко вважає, що важливим параметром формування бюджетної політики має бути законодавче встановлення і практичне забезпечення максимально припустимої частки соціальних трансфертів, яка б не справляла дестабілізуючого впливу на макроекономічні показники [12].

Для оцінки впливу зміни державних видатків на економічне зростання проведемо розрахунок коефіцієнтів еластичності реагування динаміки ВВП на зміну обсягів державних видатків в розрізі країн ЄС та України. Загальна методологія розрахунку показників еластичності передбачає знаходження співвідношень між темпами приросту результативного (ВВП) та факторного (обсяг державних видатків) показників. Результати оцінки показників еластичності подано в табл. 1.

Аналіз наведених даних дозволяє виділити три групи країн за рівнем еластичності ВВП по відношенню до державних видатків. Так, країни з високою еластичністю ВВП демонструють зростання ВВП за умови нарощення обсягів державних витрат. Серед них найвищий рівень залежності між економічним зростанням та державними видатками демонструє Словаччина, в якій ВВП зростає на 3,4 % при зростанні державних витрат на 1 %.

Друга група країн характеризується низьким рівнем еластичності ВВП та державних видатків, в якій зростання державних витрат на 1 % супроводжується збільшенням ВВП, але його рівень становить менше 1 %. Україна входить саме

до даної групи: при зростанні обсягу державних витрат на 1 % спостерігається зростання ВВП на 0,89 %.

Таблиця 1 – Вплив зміни обсягу державних видатків на економічне зростання країн ЄС та України в середньому за період 2004–2010 рр.

Країна	Темп приросту, %		Коефіцієнт еластичності
	державних видатків	ВВП	
Група країн з високим рівнем еластичності ВВП до зміни обсягу державних видатків			
Австрія	2,26	2,77	1,23
Данія	6,13	6,70	1,09
Німеччина	1,52	2,52	1,66
Люксембург	5,85	6,20	1,06
Швеція	1,90	2,57	1,35
Швейцарія	2,21	2,89	1,31
Чеська Республіка	7,80	8,69	1,11
Польща	2,80	2,97	1,06
Словенія	9,84	10,77	1,10
Словаччина	1,30	4,42	3,40
Група країн з низьким рівнем еластичності ВВП до зміни обсягу державних видатків			
Бельгія	3,40	3,19	0,94
Фінляндія	11,99	11,62	0,97
Франція	4,63	4,23	0,91
Греція	3,39	1,97	0,58
Ірландія	10,30	6,77	0,66
Італія	2,88	2,64	0,92
Нідерланди	4,50	4,27	0,95
Португалія	5,73	5,04	0,88
Іспанія	4,70	3,79	0,81
Великобританія	3,76	1,51	0,40
Естонія	3,49	1,86	0,53
Кіпр	3,53	2,21	0,63
Литва	7,40	7,18	0,97
Угорщина	6,23	5,85	0,94
Мальта	3,46	2,98	0,86
Румунія	3,69	2,63	0,71
Україна	-3,25	-2,90	0,89
Група країн з нееластичним ВВП до зміни обсягу державних видатків			
Ісландія	1,59	-2,17	-1,37

Третя група країн, яка представлена лише Ісландією, характеризується негативним впливом нарощення державних видатків на динаміку економічного зростання: для цієї країни зростання державних витрат на 1 % супроводжується скороченням ВВП на 1,37 %.

Слід зазначити, що політика державних видатків є одним із основних інструментів механізму державного регулювання економічного зростання, що в економічній теорії пов'язується з виникненням так званого “мультиплікативного ефекту”. Він вимірюється за допомогою мультиплікатора державних видатків, який показує абсолютну зміну обсягу ВВП країни при зростанні цих видатків на одну грошову одиницю. Основними факторами, що визначають відповідні зміни, є гранична схильність до споживання, податкове навантаження, гранична схильність суб'єктів господарювання та населення до імпортування.

Формалізовано величину мультиплікатора можна подати у вигляді наступного алгоритму (формула 1) [4]:

$$M_{\text{дв}} = \frac{1}{1 - GSC(1-t) + GCI}, \quad (1)$$

де $M_{\text{дв}}$ – величина мультиплікатора державних видатків;

GSC – гранична схильність до споживання, часток одиниці до ВВП;

t – рівень податкового навантаження, часток одиниці до ВВП;

GCI – гранична схильність до імпортування, часток одиниці до ВВП.

Для розрахунку мультиплікатора державних видатків необхідні такі показники розвитку економіки: ВВП, споживчі витрати, видатки бюджету, імпорт товарів і послуг, обсяг податкових надходжень. Результати оцінки величини мультиплікатора державних видатків в розрізі країн – членів ЄС за період 2004–2010 рр. подано в табл. 2.

Таблиця 2 – Мультиплікатор державних видатків країн ЄС за період 2004–2010 рр.

Країна	Роки							Середнє значення
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Австрія	1,211	1,183	1,156	1,113	1,116	1,265	1,193	1,177
Бельгія	0,946	0,916	0,894	0,880	0,854	0,992	0,922	0,915
Данія	1,306	1,234	1,161	1,151	1,137	1,316	1,277	1,226
Фінляндія	1,456	1,377	1,320	1,298	1,291	1,533	1,467	1,392
Франція	1,781	1,743	1,700	1,679	1,679	1,878	1,799	1,751
Німеччина	1,578	1,518	1,411	1,354	1,334	1,493	1,387	1,439
Греція	1,861	1,861	1,736	1,654	1,717	2,124	2,001	1,850
Ісландія	1,414	1,346	1,212	1,293	1,253	1,314	1,274	1,301
Ірландія	0,880	0,870	0,869	0,869	0,886	0,894	0,834	0,872
Італія	1,779	1,752	1,660	1,625	1,662	1,899	1,746	1,732
Люксембург	0,554	0,542	0,511	0,495	0,479	0,539	0,508	0,518
Нідерланди	1,068	1,032	0,988	0,972	0,953	1,054	0,960	1,004
Норвегія	1,568	1,573	1,514	1,423	1,450	1,530	1,492	1,507
Португалія	1,607	1,608	1,527	1,511	1,499	1,723	1,639	1,588
Іспанія	1,609	1,572	1,519	1,524	1,610	1,863	1,750	1,635
Швеція	1,351	1,295	1,239	1,205	1,167	1,289	1,244	1,256
Швейцарія	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Великобританія	1,876	1,845	1,766	1,810	1,761	1,901	1,776	1,819
Чеська Республіка	1,034	1,027	0,993	0,961	1,006	1,124	1,024	1,024
Естонія	0,872	0,834	0,833	0,875	0,917	1,076	0,923	0,904
Кіпр	1,241	1,232	1,218	1,177	1,187	1,366	1,338	1,251
Латвія	1,163	1,101	1,067	1,095	1,222	1,400	1,236	1,183
Литва	1,213	1,126	1,075	1,069	1,046	1,337	1,057	1,132
Угорщина	0,997	0,989	0,894	0,874	0,863	0,936	0,856	0,915
Мальта	0,956	0,942	0,818	0,799	0,820	0,897	0,805	0,862
Польща	1,486	1,499	1,386	1,322	1,345	1,442	1,358	1,405
Румунія	1,466	1,510	1,468	1,437	1,418	1,571	1,463	1,476
Словенія	1,046	1,006	0,953	0,907	0,923	1,113	1,038	0,998
Словаччина	0,921	0,883	0,835	0,821	0,851	1,030	0,914	0,894

Джерело: розраховано на основі даних [13]

Аналіз даних, представлених у табл. 2, дозволяє стверджувати, що більшість країн ЄС ефективно використовує систему державних видатків для забезпечення економічного зростання.

Так, розрахунок мультиплікатора державних видатків дозволяє диференціювати країни ЄС за характером ефекту державних видатків:

- країни з позитивною ефективністю використання державних коштів для забезпечення економічного зростання, в яких мультиплікатор державних видатків більше 1. Це свідчить про те, що кожна гривня державних видатків відшкодовується в повному обсязі економічною системою та продукує приріст доходів країни;
- країни з відсутністю ефекту від використання державних коштів для забезпечення економі-

чного зростання, в яких доходи, отримані в результаті діяльності суб'єктів економіки, не покривають державні витрати.

Серед країн європейської спільноти найбільший середній рівень ефективності використання державних видатків за період 2004–2010 рр., виходячи з отриманих значень мультиплікатора державних видатків, відмічається в таких країнах, як: Греція (1,850), Франція (1,751), Італія (1,732). У свою чергу, найвищий негативний вплив збільшення обсягу державних видатків на економічне зростання існує в Люксембурзі (0,518), Мальті (0,862) та Ірландії (0,872).

Динаміка чинників формування та фактичне значення мультиплікатора державних видатків для України за 2004–2010 рр. подано в табл. 3.

Таблиця 3 – Розрахунок мультиплікатора державних видатків України за період 2004–2010 рр.

Показники	Роки						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Податкове навантаження в структурі ВВП	0,183	0,222	0,231	0,224	0,239	0,228	0,222
Гранична схильність до споживання	x	0,749	0,650	0,588	0,695	-0,219	0,659
Гранична схильність до імпортування	x	0,321	0,410	0,449	0,628	2,753	0,719
Мультиплікатор державних видатків	x	1,279	1,057	0,976	0,876	0,267	0,829

Джерело: складено на основі даних [8, 9]

Оскільки гранична схильність до споживання вимірюється в межах від 0 до 1, то суб'єкти господарювання та домогосподарства схильні збільшувати споживання при зростанні доходів, але темпи нарощення споживання, як правило, є нижчими за темпи зростання ВВП. Динаміка зміни граничної схильності до споживання в Україні дозволяє виділити два періоди, що характеризуються різною поведінкою підприємств і домогосподарств щодо використання своїх доходів. Так, до 2007 р. спостерігалася тенденція до зниження граничної схильності до споживання, яка свідчила про переорієнтування розподілу доходів населення та суб'єктів господарювання на користь заощаджень. Найнижчий рівень споживання відмічається у 2007 р., коли з кожної гривні отриманих доходів 58,8 коп. використовувалося на споживання, а 41,2 коп. заощаджувалося, в тому числі у вигляді інвестиційних вкладень. У 2009 р. отримане від'ємне значення показника граничної схильності до споживання вказало на існування в країні ситуації, коли витрати перевищують отримані доходи, тобто утворюється державний борг. Посткризовий період характеризується зростанням в Україні граничної схильності до споживання: у 2010 р. 65,9 коп. з кожної гривні ВВП спрямовувалося на фінансування поточних потреб економічних суб'єктів.

Слід зауважити, що мультиплікатор державних витрат в Україні протягом 2004–2010 рр. мав тенденцію до скорочення, що свідчить про зниження стимулюючого впливу бюджетної політи-

ки на динаміку економічного зростання. Проте в цілому величина мультиплікатора, яка варіює в межах від 0,267 у 2009 р. до 1,279 у 2005 р., характеризує ситуацію, коли нарощення державних видатків (за інших постійних умов) спричиняє економічне зростання країни.

Висновки. Отже, проведені дослідження дозволяють стверджувати, що в країнах ЄС та Україні не існує однозначної тісної взаємозалежності між рівнем державних видатків та темпами економічного зростання. Проте для більшості країн зазначеного співтовариства зростання рівня участі держави в розподілі та перерозподілі ВВП через механізм державних видатків супроводжується збільшенням реального ВВП у наступних періодах, що можна розглядати як непряме підтвердження їх позитивного впливу на економічне зростання в країні. Враховуючи це, зменшення або збільшення частки державних видатків у структурі ВВП та їх загального обсягу є одним із можливих напрямів регулювання економічного зростання. Слід зазначити, що для кожної країни існує оптимальний для забезпечення необхідних темпів економічного зростання рівень державних видатків у складі ВВП, що пов'язано із специфікою національної комбінації внутрішніх та зовнішніх факторів фінансово-економічного середовища, сформованого рівня соціально-економічного розвитку, співвідношення короткострокових і довгострокових цілей та завдань економічної політики з урахуванням інтересів і потреб усіх верств суспільства.

Список літератури

1. Бюджетна система України : навчальний посібник для вузів / під ред. С. І. Юрія. – К. : НІОС, 2000. – 400 с. – ISBN 966-95321-3-2.
2. Илларионов А. Размеры государства и экономический рост / А. Илларионов, Н. Пивоварова // Вопросы экономики. – 2002. – № 9. – С. 18–45.
3. Історія економічних учень: у 2-х ч. : підручник. Ч. 2 / В. Д. Базилевич, Н. І. Гражевська, Т. В. Гайдай [та ін] ; за ред. В. Д. Базилевича. – 3-тє вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2006. – 576 с. – ISBN 966-346-150-0.
4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег (The General Theory of Employment, Interest and Money). – (Серия “Классики экономической науки – XX век”) / Джон Мейнард Кейнс. – Издательство “Гелиос”, 2002. – 352 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://socioline.ru/category/biblioteka/uchebniki-ro-sotsiologii/ekonomika-ekonomicheskaya-sotsiologiya?page=1>. – Назва з екрану.
5. Лопушняк Г. Бюджетні видатки як інструмент державного регулювання соціально-економічного розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lvivacademy.com/visnik6/fail/+Lopushnjak.pdf>. – Назва з екрану.
6. Луніна І. Державні видатки: тенденції і фактори зростання / І. Луніна // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 104–110.
7. Нигматулин Р. Об оптимальной доле государственных расходов в ВВП и темпах экономического роста / Р. Нигматулин // Вопросы экономики. – 2003. – № 3. – С. 125–131.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – 15.11.2011. – Назва з екрану.
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/index>. – Назва з екрану.
10. Павлюк К. В. Концептуальні підходи до аналізу державних видатків / К. В. Павлюк, Т. В. Ахмед // Фінанси України. – 2007. – № 8. – С. 73–90.
11. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посібник / Ю. В. Пасічник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2003. – 523 с. – ISBN 966-311-007-4.
12. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: у 3 т. / за ред. А. І. Даниленка. Т. 1. Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. – Київ : Фенікс, 2008.
13. Eurostat / European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>. – 04.11.2011. – Назва з екрану.

Отримано 30.04.2013

Summary

The paper evaluated the impact of changes in the volume of public expenditure on economic growth in the context of member states of the European Union and Ukraine.

УДК 368.029.5

О. В. Кузьменко, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ І ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ВІДКРИТОСТІ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ НА ОСНОВІ ГРАВІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

У статті розглядається сутнісна характеристика та наводиться математична формалізація рівня відкритості ринку перестрахування. Проводиться дослідження проблем та закономірностей функціонування ринку перестрахування як складної динамічної системи шляхом побудови моделі соціальної мережі активного та пасивного перестрахування. Кількісна оцінка рівня відкритості ринку перестрахування здійснюється шляхом гравітаційного моделювання.

Ключові слова: ринок перестрахування, активне перестрахування, пасивне перестрахування, модель соціальної мережі, гравітаційне моделювання.

Постановка проблеми. Сучасні умови функціонування та розвитку вітчизняної економіки вимагають від суб'єктів ринку фінансових пос-

луг та державних органів регулювання не тільки додержання вимог щодо фінансової стійкості, але й вираженої стратегічної політики розвитку. Даний факт обумовлений тим, що в посткризовий період актуальності набуває не тільки рівень

© О. В. Кузьменко, 2013